
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАВНИЧОЇ НАУКИ

Міневич О. І.,
аспірант кафедри
загальнотеоретичної юриспруденції
Національного університету
“Одеська юридична академія”
(м. Одеса, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-5532>

УДК 340.134:165.023.2

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОТВОРЧОЇ ПОМИЛКИ

У даній статті аналізується юридична природа правотворчої помилки, яка є негативним результатом нормотворчої діяльності, що призводить до виникнення недоліків у чинному законодавстві. Розглянуто дискусійні питання поняття та основних ознак помилки у правотворчій діяльності, а також обґрунтовується необхідність застосування юридичної відповідальності суб'єктів за результати їх помилкової роботи. Визначено причини правотворчих помилок, а також способи запобігання з урахуванням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: юридична помилка, правотворча помилка, правотворчість, правотворчий процес, соціальна шкідливість.

Olena Minevich. General Theoretical Analysis of the Law-making Error. – Article.

This article analyzes the legal nature of the law-making error, which is a negative result of norm-setting activities, which leads to shortcomings in the current legislation. Discussed questions of the concept and the main features of the error in the law-making activity are considered, and the necessity of applying the legal responsibility of the subjects for the results of their erroneous work is substantiated. The causes of

law-making mistakes are determined, as well as the ways of preventing them, taking into account foreign experience.

Key words: legal error, law-making error, law-making, law-making process, social harm.

Миневич Е. И. Общеоретический анализ правотворческой ошибки. – Статья.

В данной статье анализируется юридическая природа правотворческой ошибки, которая является отрицательным результатом нормотворческой деятельности, что приводит к возникновению недостатков в действующем законодательстве. Рассмотрены дискуссионные вопросы понятия и основных признаков ошибки в правотворческой деятельности, а также обосновывается необходимость применения юридической ответственности субъектов за результаты их ошибочной работы. Определены причины правотворческих ошибок, а также способы их предотвращения с учётом зарубежного опыта.

Ключевые слова: юридическая ошибка, правотворческая ошибка, правотворчество, правотворческий процесс, социальная вредность.

Помилкова діяльність правотворчих органів сучасної України широко обговорюється на різних рівнях суспільної свідомості – від буденної до професійної і навіть офіційної. Це має пояснення, адже наслідки правотворчих помилок є соціально значущими, безпосередньо зачіпають корінні та принципові інтереси різних соціальних груп, організацій та окремих громадян.

Окремі питання проблеми правотворчих помилок були висвітлені у працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, зокрема: В.М. Баранова, І. О. Билі-Сабадаш, М. М. Вопленка, Ж. О. Дзейко, В. М. Карташова, Т. В. Кашаніної, В. М. Косовича, О. Б. Лісюткіна, О. С. Дашкова, В. М. Сирих, О. Ф. Скакун, Ю. О. Тихомірова та інших. Проте і до теперішнього часу питання природи та особливостей правотворчих помилок у законодавстві України залишаються малодослідженими.

На думку В. І. Риндюк, останнім часом якість національного законодавства є предметом постійної критики науковців, практичних працівників, громадян, засобів масової інформації тощо. Неналежна якість законодавства, як правило, пов'язується з помилками, допущеними у процесі правотворчої діяльності. В юридичній літературі причини правотворчих помилок зводяться до двох основних груп: об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних причин належать, зокрема, динамізм та багатоманітність суспільних відносин, складність власне

правотворчої діяльності тощо. Коло суб'єктивних причин правотворчих помилок є значно ширшим: недотримання правил правотворчої техніки при прийнятті нормативно-правових актів, недосконалість системи інвентаризації нормативно-правових актів, нечіткість розмежування нормотворчої компетенції, поспішність у розгляді та прийнятті нормативно-правових актів і недотримання встановлених процедур їх прийняття, відсутність чіткого нормативного закріплення вимог правотворчої техніки, недостатній рівень правової культури і правосвідомості суспільства загалом та правотворця зокрема тощо (Риндюк, 2012, с. 22).

У науковій літературі правотворчу помилку розуміють по-різному. Так В. М. Баранов правотворчою помилкою називає офіційно реалізовану, добросовісну оману, результат неправильних дій нормотворчого органу, який порушує загальні принципи або конкретні норми правотворення, що не відповідає рівню та закономірностям державно-необхідного розвитку регульованих відносин тягне за собою шляхом видання хибної норми права несприятливі соціальні юридичні наслідки (Баранов, 1989, с. 129). На думку А. С. Лашкова, правотворчою помилкою є неадекватний (відставання чи випередження досягнутого рівня зрілості регульованих відносин) економічним, політичним, психологічним, організаційним цілям, логіко-гносеологічним закономірностям правотворення результат офіційного оприлюднення юридичної норми, інституту права, який порушує в силу добросовісної омани чи умисного протиправного діяння загальні принципи чи конкретні правила правотворення, що викликає чи здатний викликати негативні соціальні та юридичні наслідки та виступає основою для вимоги від зобов'язаної сторони усунути допущену помилку, відшкодувати спричинену шкоду (Лашков, 1999, 11). Водночас В. М. Сирих під правотворчою помилкою розуміє відступ від вимог правотворчої техніки, логіки, граматики, яке знижує якість нормативно-правового акта, ускладнює його тлумачення і перешкоджає реалізації норм права в конкретних відносинах (Сырых, 1998, с. 189).

Зокрема, Т. М. Москалькова визначає правотворчу помилку як прийняття норми закону, реалізація якої на практиці породжує несправедливість і соціальну напруженість (потрясіння), тягне інші негативні суспільно-політичні, економічні, фінансові чи соціальні наслідки, знижує рівень гарантованості прав та інтересів особи, ефективність правозастосовчої діяльності, підриває основи державної безпеки,

руйнує принципи побудови демократичного суспільства і системи управління (Москалькова, 2009, с. 18).

Як зазначає А. Б. Лісюткін, правотворча помилка – це негативний результат, обумовлений складністю і суперечністю соціального розвитку і неправильністю юридично значущих дій учасників суспільних відносин, який перешкоджає досягненню поставленої мети і припускає можливість виникнення або зміни суб'єктивних прав і юридичних обов'язків учасників суспільних відносин (Лісюткін, 1996, с. 21-26).

Основні ознаки помилки в сфері правотворчості наводить М. М. Вопленко, серед яких: результат закінченої офіційної діяльності компетентних суб'єктів; неправильність дій, які є результатом добросовісної помилки; порушення загальних принципів або конкретних норм правотворчого процесу; видання таких, що не відповідають істині, помилкових норм права (Вопленко, 2010, с. 15).

В цілому з названими ознаками правотворчої помилки можна погодитися. Однак звертає на себе увагу така ознака, як “порушення загальних принципів або конкретних норм”, тобто протиправність помилки. Здається, дана риса правотворчих помилок не завжди присутня в процесі та у результатах помилкової правотворчої діяльності.

Правотворець у більшості випадків створює норми на підставі сумлінного дотримання основних принципів і норм, що регламентують його роботу. Помилка часто виникає як результат неправильного вибору і визначення мети та засобів правового регулювання. Особливо наочно це проявляється в т. зв. “стратегічних” помилках, що встановлюються громадською думкою і компетентними органами через певний проміжок часу.

У подібних випадках законодавець чи інший правотворець на момент видання правової норми діє з благими намірами і цілком правомірно, але, як показує подальша практика реалізації помилкової норми, мета правового регулювання або обрані засоби виявилися непридатними, що не ведуть до соціально корисного результату. Отже, протиправність правотворчої помилки можна розглядати лише у вигляді факультативної її ознаки.

Аналіз викладених визначень поняття правотворчої помилки дозволяє виділити наступні найбільш типові риси даного явища: а) вона є результатом офіційної юридичної діяльності правотворчого органу; б) є добросовісною помилкою при формуванні правових норм;

в) суперечить принципам або нормам діючого законодавства; г) виступає в якості результату неправильної, а іноді й неправомірної діяльності; д) негативно позначається на якості правотворчої роботи відповідних органів; е) суперечить рекомендаціям правової науки, логіки або граматики; ж) створює перешкоди в розумінні і реалізації норм права (Вопленко, 2010, с. 15-16).

На думку Б. Малишева, основною ознакою правотворчої помилки є наявність у змісті або текстуальній формі норми такої логічної або граматичної особливості, яка перешкоджає їм (змісту або формі норми) у реалізації норми права бути належним засобом для досягнення мети такої норми. Сенс норм права, які містять правотворчі помилки, повинен з'ясуватися за допомоги широкого використання телеологічного способу тлумачення (Малишев, 2001, с. 262).

Правотворча помилка є видовим поняттям по відношенню до поняття “правова помилка”, в обсяг якого входять також правореалізаційні, правозастосовні та правотлумачні помилки.

Поняття помилки часто визначається за допомогою слів недоліки та дефекти, а інколи ототожнюється з ними. Щоправда, видається, що трактування поняття “помилка” через слово “недолік”, є невдалим, оскільки в українській мові слово “недолік” є похідним від дієслова “лічити” та означає невідповідність у кількісних показниках. Відтак, слово “недолік”, яке використовується в юриспруденції, є калькуванням з російської мови (“недостаток”), якому в українській мові відповідниками є “хиба”, “вада”.

Для розкриття правової природи правотворчих помилок важливою є їх диференціація на окремі види. В юридичній літературі висловлюються різноманітні міркування стосовно класифікації правотворчих помилок.

Поширеними критеріями класифікації правотворчих помилок є: галузі законодавства (помилки у конституційному, цивільному, кримінальному та інших галузях), дуальний характер права (помилки у приватній чи публічній галузях), ступінь істинності (спірні та безспірні помилки), зовнішня форма джерел права, в яких допускаються помилки (в міжнародних договорах, конституціях, кодексах, законах тощо), сфери впливу (помилки в економічній, політичній, соціальній та інших сферах), характер відкритості (явні та латентні помилки), ступінь поширення (поширені та непоширені помилки), характер наслідків (помилки, що спричинили матеріальну, моральну чи орга-

нізаційну шкоду; обумовили неправильну орієнтацію юридичної практики або зростання протиправної активності), елементи структури правової норми, в яких допущено помилку (помилки у гіпотезі, диспозиції, санкції), ступінь юридичного врегулювання певної сфери суспільних відносин (помилки, які допущені через відсутність регламентації, недостатність регламентації чи надмірну регуляцію).

Окрім того, правотворчі помилки класифікують за такими критеріями: за психологічним механізмом формування – умисні та неумисні правотворчі помилки (Лашков, 1999, с. 11); за видом порушених вимог правотворчі помилки поділяють на три класи: юридичні, логічні та граматичні помилки, які, своєю чергою, диференційовані на окремі види (Лукашева, 2000); за формами усунення (виправлення) – ті, що можуть бути усунені самим правотворчим органом в процесі його діяльності та помилки, які виявляються після набуття нормативним актом законної сили (Морозова, 2009, с. 250); за рівнем складності (за характером наслідків) виділяють елементарні (прості) та системні (багатофакторні) помилки (Малько, 2009); залежно від ознак, що характеризують якість закону, в разі закріплення яких допущені помилки: ознаки, які характеризують зміст та ознаки, які стосуються зовнішньої форми (Дзейко, 2007, с. 304).

Оскільки правотворчі помилки допускаються як в процесі правотворчої діяльності, так і в її результатах – джерелах права, оптимальним видається поділ на помилки в правотворчій діяльності та помилки в її результатах.

Важливим критерієм для диференціації правотворчих помилок в результатах правотворчої діяльності (джерелах права) є техніко-технологічні вимоги, що ставляться до відповідного джерела права.

При цьому, видається, що техніко-технологічні вимоги слід було б поділити на дві групи, а саме: формальні (структурні, реквізитні тощо) та змістовні (мовні, логічні тощо). А відтак, правотворчі помилки можна диференціювати на змістовні та формальні, які в свою чергу, можна поділити на підвиди.

Водночас зазначимо, що деякі помилки можна віднести як до змістовних, так і до формальних. Такими помилками передусім є логічні, тому їх варто виділити в окрему групу (Янишина, 2013, с. 36–40).

Як зазначає І. Шевчук, відсутність знань чи навичок, недотримання техніко-технологічних вимог призводять до правотворчих помилок у законах.

Беручи за основу розуміння законотворчої техніки як сукупності засобів та прийомів створення, зміни, припинення, об'єктивації та систематизації законодавчих приписів, а технології як правил застосування цих засобів та прийомів у ході законотворення, на цій основі можна виокремити техніко-технологічні вимоги як до законотворчої діяльності, так і до її результатів (законів).

В юридичній літературі ці вимоги поставлені, насамперед, до основних елементів законотворчої техніки. Так, Ю. О. Тихоміров до законотворчої техніки зачислює елементи: а) пізнавально-юридичний; б) нормативно-структурний; в) логічний; г) мовний; д) документально-технічний; ж) процедурний (Тихоміров, 2000, с. 22).

Крім цього, у сучасній правовій літературі виокремлюють три групи правил та прийомів: а) ті, що належать до зовнішнього оформлення нормативно-правових актів; б) ті, що стосуються до його змісту та структури; в) ті, що пов'язані з мовою нормативно-правових актів.

Це дає підставу для виокремлення найзагальніших вимог, які ставляться до майбутнього закону: точність та визначеність юридичної форми; ясність та доступність мови законодавця; повнота регулювання відповідних суспільних відносин; конкретність регулювання (без декларативних приписів); використання стійких, апробованих термінів; комплектність, економічність, оптимальність викладу матеріалу; його логічна послідовність; збалансованість у межах системи законодавства; уніфікація форми, структури викладу нормативно-правових приписів.

Водночас Д. А. Керимов зазначає, що до головних проблем, які потрібно вирішити законодавцві, варто зарахувати такі: 1) дослідження різних соціальних чинників, що викликають потребу у правовому регулюванні суспільних відносин; 2) виявлення та врахування багатоманітних інтересів різних соціальних утворень, суспільних груп, суспільства, традицій та звичаїв; 3) використання досягнень науки, техніки, культури; 4) проведення порівняльного аналізу із законодавством інших держав, з іншими соціальними регуляторами; 5) проведення у соціальних ситуаціях правових експериментів; 6) встановлення місця закону у системі, виявлення його взаємодії з Конституцією та іншими законам; 7) удосконалення організаційних форм процедури створення закону тощо (Керимов, 1998б, с. 175). А логіку, стиль та мову закону він називав основою законодавчої техніки (Керимов, 1998а, с. 56).

Водночас, не потрібно забувати, що головною метою юридичної техніки є створення якісного закону, а тому і техніко-технологічні вимоги можуть бути згруповані за більш чіткими критеріями, а саме – зміст та форма. Тому ці вимоги можуть бути змістовними та формальними.

До головних змістовних вимог зараховують: 1) відповідність соціальних факторів та нормативно-правового змісту (встановлення соціальних факторів, що зумовлюють потребу у правовому регулюванні; виявлення соціальних інтересів, встановлення механізму їх узгодження; обґрунтування їх у межах предмету правового регулювання в концепції); 2) встановлення відповідності змісту нормативно-правових приписів логічній основі (відповідність логічним законам, прийомам і засадам; відповідність змісту нормативно-правового припису логічній структурі норми права; відповідність нормативній основі в цілому системі права); 3) відповідність сучасній діловій українській мові, техніці юридичного письма; 4) відповідність змісту нормативно-правових приписів чинній системі джерел права України; 5) наявність механізмів реалізації приписів та забезпеченість їх виконання.

До головних формальних вимог віднесемо такі: 1) правильність вибору юридичної форми вираження; 2) правильність структурної організації (послідовна диференціація нормативного матеріалу на частини, глави, розділи, статті чи інші структурні одиниці; внутрішня узгодженість в їх межах та ін.); 3) відповідність чинній системі джерел права.

Ці та інші вимоги є необхідними для забезпечення якості законів, а тому була б бажаною їх фіксація у вітчизняних нормативно-правових актах. На жаль, у системі джерел права немає чітких формалізованих техніко-технологічних вимог до законів (Шевчук, 2014, с. 36-37).

У підсумку слід зазначити, що вдосконалення юридичної (у першу чергу, законодавчої) техніки є важливішою умовою попередження та виправлення правотворчих помилок. Крім того, всебічне з'ясування на теоретичному рівні сутності та юридичної природи правотворчої помилки може слугувати підставою для подальшої формалізації цього явища на законодавчому рівні як з метою удосконалення правотворчого процесу, а також слугувати в якості однієї з підстав для призупинення та скасування в судовому порядку спірних за змістом нормативно-правових актів.

ЛІТЕРАТУРА

- Баранов, В.М. (1989). *Истинность норм советского права*. Саратов.
- Вопленко, Н.Н. (2010). Понятие и признаки правотворческой ошибки. *Вестник Волгоградского государственного университета. Юриспруденция*, 1(12), 14-22.
- Дзейко, Ж.О. (2007). *Законотворча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження*. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет".
- Керимов, Д.А. (1998а). *Законодательная техника*. Москва.
- Керимов, Д.А. (1998б). *Законодательная техника. Общая теория государства и права*. 2. Москва.
- Лашков, А.С. (1999). *Правотворческие ошибки. Проблемы теории и практики*. СПб.
- Лисюткин, А.Б. (1996). О понятии категории "ошибка" в юриспруденции: Логико-философский аспект. *Правоведение*, 3(214), 20-26.
- Лукашёва, Е.В. (2000). Законотворческие ошибки. *Гражданин и право*, 3, 36-43.
- Малишев, Б. (2001). Правотворча помилка як дефект у телеологічній структурі норми права. *Публічне право*, 4, 259-263.
- Малько, А.В. (2009). Правотворческая политика как средство предупреждения и устранения ошибок в законодательстве. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г., г. Москва)*, 26–41.
- Морозова, Л.А. (2009). Процессуальные средства устранения правотворческих ошибок. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г., г. Москва)*, 249-257.
- Москалькова, Т.Н. (2009). Законотворческие ошибки: понятие, виды и пути противодействия. *Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г., г. Москва)*, 17-25.
- Риндюк, В.І. (2012). Правотворчі помилки: поняття, види, способи їх попередження, виявлення та виправлення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 8, 21-27.
- Сырых, В.М. (1998). *Теория государства и права*. М.: Былина.
- Тихомиров, Ю.А. (2000). *Законодательная техника*. Москва.
- Шевчук, І. (2014). Основні види правотворчих помилок у законодавстві України: деякі теоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 59, 35-42.
- Янишина, І. (2013). Правотворчі помилки: загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 58, 34–40.

REFERENCES

- Baranov, V.M. (1989). *Istinnost' norm sovetskogo prava* [The truth of the norms of Soviet law]. Saratov. [in Russian].

- Dzeiko, Zh.O. (2007). *Zakonotvorcha tekhnika v Ukraini: istoriko-teoretychne doslidzhennia* [Lawmaking Technology in Ukraine: History and Theoretical Dossier]. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Kyivskiy universytet". [in Ukrainian].
- Kerimov, D.A. (1998a). *Zakonodatel'naja tehnika* [Legislative equipment]. Moscow. [in Russian].
- Kerimov, D.A. (1998b). *Zakonodatel'naja tehnika. Obshhaja teoriya gosudarstva i prava* [Legislative equipment. General theory of state and law]. 2. Moscow. [in Russian].
- Lashkov, A.S. (1999). *Pravotvorcheskie oshibki. Problemy teorii i praktiki* [Lawmaking errors. Problems of theory and practice]. St. Petersburg. [in Russian].
- Lisjutkin, A.B. (1996). O ponjatii kategorii "oshibka" v jurisprudencii: Logiko-filosofskij aspekt [On the concept of the category "error" in jurisprudence: Logico-philosophical aspect]. *Pravovedenie* [Jurisprudence], no. 3(214), 20-26. [in Russian].
- Lukashjova, E.V. (2000). *Zakonotvorcheskie oshibki* [Lawmaking errors]. *Grazhdanin i pravo* [Citizen and Law], no. 3, 36-43. [in Russian].
- Mal'ko, A.V. (2009). Pravotvorcheskaja politika kak sredstvo preduprezhdenija i ustranjenija oshibok v zakonodatel'stve [Legislative policy as a means of preventing and eliminating errors in legislation]. *Pravotvorcheskie oshibki: ponjatie, vidy, praktika i tehnika ustranjenija v postsovetskih gosudarstvah: materialy mezhdunarodnogo nauchno-prakticheskogo kruglogo stola (29–30 maja 2008 g., g. Moskva)* [Lawmaking errors: the concept, types, practices and techniques of elimination in the post-Soviet states: materials of the international scientific and practical round table (May 29-30, 2008, Moscow)], 26–41. [in Russian].
- Malyshev, B. (2001). Pravotvorcha pomyłka yak defekt u teleolohichnii strukturi normy prava [Law-making mistake as a defect in the teleological structure of the rule of law]. *Publichne pravo* [Public Law], no. 4, 259-263. [in Ukrainian].
- Morozova, L.A. (2009). Processual'nye sredstva ustranjenija pravotvorcheskih oshibok [Remedial means of eliminating law-making errors]. *Pravotvorcheskie oshibki: ponjatie, vidy, praktika i tehnika ustranjenija v postsovetskih gosudarstvah: materialy mezhdunarodnogo nauchno-prakticheskogo kruglogo stola (29–30 maja 2008 g., g. Moskva)* [Lawmaking errors: the concept, types, practices and techniques of elimination in the post-Soviet states: materials of the international scientific and practical round table (May 29-30, 2008, Moscow)], 249-257. [in Russian].
- Moskal'kova, T.N. (2009). *Zakonotvorcheskie oshibki: ponjatie, vidy i puti protivodejstvija* [Lawmaking errors: the concept, types and ways of counteraction]. *Pravotvorcheskie oshibki: ponjatie, vidy, praktika i tehnika ustranjenija v postsovetskih gosudarstvah: materialy mezhdunarodnogo nauchno-prakticheskogo kruglogo stola (29–30 maja 2008 g., g. Moskva)* [Lawmaking errors: the concept, types, practices and techniques of elimination in the post-Soviet states: materials of the international scientific and practical round table (May 29-30, 2008, Moscow)], 17-25. [in Russian].
- Ryndiuk, V.I. (2012). Pravotvorchi pomyłky: poniattia, vydy, sposoby yikh poperedzhennia, vyjavlennia ta vypravlennia [Law-making mistakes: concepts, types, methods of their prevention, detection and correction]. *Biuletyn Ministerstva yustytisii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine], no. 8, 21-27. [in Ukrainian].

- Shevchuk, I. (2014). Osnovni vydy pravotvorchykh pomylok u zakonodavstvi Ukrainy: deiaki teoretychni aspekty [The main types of mistakes in the legislation of Ukraine: some theoretical aspects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna* [Visnyk of Lviv University. The series is legal], no. 59, 35-42. [in Ukrainian].
- Syryh, V.M. (1998). *Teorija gosudarstva i prava* [Theory of State and Law]. M.: Bylina. [in Russian].
- Tihomirov, Ju.A. (2000). *Zakonodatel'naja tehnika* [Legislative equipment]. Moscow. [in Russian].
- Voplenko, N.N. (2010). Ponjatie i priznaki pravotvorcheskoj oshibki [The concept and signs of a law-making error]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Jurisprudencija* [Bulletin of Volgograd State University. Jurisprudence.], no. 1(12), 14-22. [in Russian].
- Yanyshyna, I. (2013). Pravotvorchi pomylyky: zahalnoeteretychni aspekty [Law-making mistakes: general-theoretical aspects]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna* [Visnyk of Lviv University. Legal series], no. 58, 34-40. [in Ukrainian].

